

Nilay Kaya*

Karşılaştırmalı Edebiyatın Deniz Feneri'ne: Jale Parla'ya Armağan *To the Lighthouse of Comparative Literature: Festschrift in Honor of Jale Parla*

1977'den bu yana Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü bünyesinde yayımlanan *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi*, Türk dili, edebiyatı, tarihi ve kültürü alanında nitelikli yayınlar vermeye devam ederken, bugüne kadar alanın önemli isimlerine armağan sayıları hazırlamaya da özen göstermiştir. Orhan Şaik Gökyay, Halil İnalçık, Annemarie Schimmel, Abdülbaki Gölpınarlı, Ağâh Sırrı Levend, İonna Kuçuradi, Orhan Okay, Heath Lowry, Robert Dankoff, Dođan Hızlan bu isimlerden sadece bazıları. Derginin geçtiğimiz yılın sonunda yayımlanan 57. sayısında bu isimlere bir yenisi daha eklendi: Karşılaştırmalı Edebiyat disiplini söz konusu olduğunda hem Türkiye hem de uluslararası akademi dünyası için çok kıymetli isimlerden biri olan Jale Parla.

Karşılaştırmalı Edebiyat disiplinin kuruluşunun yaklaşık yüzüncü yılında bu sayıyı Jale Parla'ya armağan etmek kuşkusuz olabilecek en anlamlı tercih. Fransa'da Fernand Baldensperger'in Karşılaştırmalı Edebiyat Enstitüsü'nü ve Karşılaştırmalı Edebiyat Dergisi'ni kurduğu yıl 1921'dir. Bu disiplinin Türkiye'de tanınması ve akademiye dahil oluşu ise Jale Parla'dan bağımsız düşünülemez. 1996 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde açılan Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, bu alanda Türkiye'de ilk örnektir ve Jale Parla kuruluşundan itibaren bölümün cevherlerinden biri olmuş, sadece ders vermekle kalmamış, uzun yıllar boyunca bölüm başkanlığını da yürütmüştür. Bu bölümün kadrosuna dahil olmadan önce Boğaziçi Üniversitesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nde öğretim üyesi olduğu zamanlardan itibaren, halihazırda Karşılaştırmalı Edebiyat alanında yetkin çalışmalar gerçekleştirmiş, sadece akademik faaliyetle sınırlı bir alanda değil, genel edebiyat okurunun da rahatlıkla erişip feyz alabileceği bir külliyyatı hayata getirmiştir. *Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik* (1985), *Babalar ve Oğullar- Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri* (1990), *Kadınlar Dile Düşünce* (Sibel Irzık ile beraber, 2004), *Balkan Literatures in the Era of Nationalism* (Murat Belge ile beraber, 2008), *Türk Romanında Yazar ve Başkalaşım* (2011), *Don Kişot - Yorum, Bağlam, Kuram* (2017) bu külliyyatın sadece kitap kısmıdır. Yıllar içinde yazdığı sayısız makale, konferans ve sempozyumlarda sunduğu bildiriler, kendisiyle yapılan söyleşiler, bizlere sunduğu en büyük armağandır. Orçun

* İstanbul Bilgi Üniversitesi, nilay.kaya@bilgi.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7378-5476.

Üçer'in misafir editörlüğünü yaptığı bu iki ciltlik dosya şimdi de okuyucularının, öğrencilerinin, arkadaşlarının, meslektaşlarının naçizane ona sunduğu bir armağan olarak karşımıza çıkıyor.

Jale Parla'ya Armağan'ın ilk cildinin girişinde, Parla'nın kişisel arşivinden eşsiz fotoğraflar bizi karşılıyor ve ilk olarak Orçun Üçer'in Jale Parla ile gerçekleştirdiği söyleşiyi okuyoruz. Her iki ciltte de onu en iyi tanıyan isimlerin bir insan, akademisyen, eleştirmen ve aydın olarak Jale Parla'yı nasıl tanımladığını okuyoruz. Bu yazılar, Jale Parla'yı tanıtmak ve değerini yansıtmak gibi zor bir işin hakkını en iyi verebilecek kişilerin, Murat Belge, Cevat Çapan, Orhan Koçak gibi isimlerin kaleminden çıkma. Buna bir örnek olarak, Cevat Çapan'ın onun için söylediklerine bakabiliriz: "Diyebiliriz ki Jale Parla roman türünü edebiyatın öğrencileri ve okurları için onlara hem zevk veren hem de onları bilgilendiren bir laboratuvar, bir araştırma alanı olarak benimsemiş, malzeme olarak da Batı'dan ve Türk edebiyatından seçtiği örneklerle bir çeşit "yaratıcı okuma" yöntemi sunmuştur." (Çapan 34)

Jale Parla'nın bizzat öğrencisi olma şansına erişmiş kişilerin metinleri de bu dosyada karşımıza çıkıyor. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü'nün erken dönem mezunlarından Birgül Oğuz'un yazısının başlığında yer alan "Kılavuz" ifadesi, Parla'nın okul ve okul dışında öğrencisi olmuş herkes için son derece geçerlidir. Birgül Oğuz Jale Parla'nın tedrisatından geçmeyi, kendi kişisel yolculuğunun yapıtaşlarından biri olarak samimiyetle ele alıyor. Onun hem öğrencisi hem de meslektaşı olmuş bir isim, Mesut Varlık "Literatürümüzün 'Çalışkan' Umudu: Jale Parla" adlı yazısında, hocanın bugüne kadar özellikle akademiye yaptığı katkıları, istatistikî bir formatta sunuyor: bugüne kadar danışmanlığını yaptığı tezlerin, verdiği derslerin tam listelerini çıkararak akademik ürünlerinin bir kısmının somut ve görünür bir hal almasını sağlıyor.

Jale Parla'ya Armağan'ın büyük kısmını Türkiye ve dünya üniversitelerinde görev yapan akademisyenlerin, bağımsız araştırmacıların ve eleştirmenlerin kaleminden çıkan, Türk edebiyatı, Tarih, Çeviribilim, İngiliz Edebiyatı, Amerikan Edebiyatı, Fransız Edebiyatı, Yunan Edebiyatı ve elbette Karşılaştırmalı Edebiyat gibi çok çeşitli alanlarda yazılmış makaleler oluşturuyor. Makale konularının genişliği, Jale Parla'nın bugüne değin yoğun bir emek verdiği Karşılaştırmalı Edebiyat disiplini ve Dünya Edebiyatı'na bakışımıza zengin bir boyut kazandırma potansiyelini de doğal olarak beraberinde getiriyor. Yanı sıra, içkin bir bakışla Türk Edebiyatı ve Dünya Edebiyatı içinde Türk Edebiyatı gibi Parla'nın özgün çalışmalar gerçekleştirdiği alanlara karşılık gelen yepyeni makalelerle bu özel dosya sayesinde buluşuyoruz. Bahar Gökpınar'ın yazdığı "Osmanlı Mesnevî Edebiyatında Özgün Kurmacanın İmkânları: Çatışan Benlikler *Fürkatnâme*, *Hevesnâme*, *Şâh u Gedâ*", Eski Türk Edebiyatı alanında özgün bir örnekken, Muhsine Börekçi'nin yazdığı "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Zaman Söylemi: Bursa'da Zaman", Türk Edebiyatı ve modernizm sorgulamasına yeni bir katkı sunuyor. Türk şiirinin kanonik ismi Tevfik Fikret üzerine iki ayrı makale de karşımıza çıkıyor. Bunlardan biri Eylem Dereli Saltık'ın yazdığı "Düş/leme ve Tevfik Fikret Şiiri" adlı makale. Diğeri ise İstanbul Bilgi Üniversitesi, Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü'nün bir diğer önemli ismi Nazan Aksoy'un kıy-

metli kaleminden çıkma “Tevfik Fikret’in Kaderi”. Aksoy, Fikret’in şiirinin nitelikli bir şekilde eleştirilmesinin önüne geçtiğini belirttiği dünya görüşünün bir anlamda ‘kurbanı’ olduğunu söylüyor, şairin içinde bulunduğu gerilimli düşünsel ve politik atmosferi teşrih masasına yatırıyor. Şiiri hakkında bugüne kadar yapılan çalışmaların niceliği ve niteliğini değerlendirirken bir şair olarak Tevfik Fikret’i bugün yeniden düşünmenin gerekliliğine işaret ediyor.

Nazmi Ağıl’ın “Lewis Carroll’ın ‘Jabberwocky’ Adlı Şiirini Türkçe Söylemek” adlı incelemesi dosyada yer alan, çeviribilim alanında yazılmış tek örnek. Karşılaştırmalı Edebiyat alanında ise daha çok sayıda makale dosyada yer alıyor. Mediha Göbenli’nin yazdığı “Karşılaştırmalı Edebiyata Tarihsel Bir Yaklaşım”, adından da anlaşılacağı üzere disiplini tarihsel bir zemine oturtuyor. Canan Akbaba’nın, “Alphonse De Lamartine’in Göl ve Yahya Kemal Beyatlı’nın Sessiz Gemi Adlı Şiirlerinde Suyun Maddesel İmgelemi” adlı makalesi ise Karşılaştırmalı Edebiyat kuramı ve tarihsel yaklaşımların yanı sıra dosyada yer alan karşılaştırmalı metin incelemelerine bir örnek.

Karşılaştırmalı Edebiyat’ın ilham verici çalışmalara yol veren en önemli özelliklerinden biri, şüphesiz disiplinlerarasılığdır. Edebiyatın farklı sanat dallarıyla olan ilişkisini yeniden düşündürür, edebiyat metinlerine de birlikte incelendiği sanat formlarına da yeni sorular sordurur. Bu bağlamda, Nergiz Gahramanlı’nın yazdığı “Üzeyir Hacıbeyli’nin Operetlerinde Gelenek ve Yenilik” bizi söz ve müziğin etkileşim alanına çağırdığı gibi, Azerbaycan dramaturjisine odaklanmasıyla Dünya Edebiyatı incelemeleri alanına da dahil oluyor. Dünya Edebiyatı demişken, dosyaya Franco Moretti’nin “form” üzerine düşünmeyi Dünya Edebiyatı ekseninde yapmaya çağıran “Learning from São Paulo” adlı yazısıyla katkıda bulunduğunu belirtmek gerekiyor. Söz/yazı ve imge arasındaki ilişkilerin sorgulandığı çalışmalar da karşılaştırmalı edebiyatın disiplinlerarasılık özelliğine dairdir. Bu çetrefilli ilişki, Horatius’un *Ars Poetica*’sında sarf ettiği *Ut pictura poesis* (Resim gibi şiir, şiir gibi resim) deyişinden bu yana edebiyat eleştirisinin yeni analizler yapmak için başvurduğu önemli bir paradokstur. Erman Gören, “*Tekhnopaigneia*: Rhodoslu Simias’ın ‘Görsel’ Şiirlerinde Muammayı Görmenin Merhaleleri” adlı çalışmasıyla dosyaya söz konusu alandan katkıda bulunuyor.

Jale Parla’ya Armağan, doğrudan Parla’nın çalışmalarının izinden giden yazılar da barındırıyor. Gizem Kunduracı’nın “Orhan Pamuk’un Sanatçı Romanı: *Veba Geceleri*’nde Estetik Temsil” ve Özlem Kumrular’ın “*Don Quijote*’de Yemek ve Yememek Üzerine” adlı çalışmaları, bir *Don Quijote* uzmanı olan ve Orhan Pamuk metinleri üzerine sayısız özgün çalışma üreten Jale Parla’nın açtığı yollardan ilerliyor. İkinci ciltte, editör Orçun Üçer’in “Karşılaş(TIR)/Malar” adını verdiği metin ise dosyanın belki de en özgün çalışmalarından biri. “Mîrî malı” bir sözlü/yazılı malzemeye örnekler sunarak özgün olmayı başarıyor: “Aldanma ki şair sözü elbette yalandır (Fuzûlî) / Şiir hiçbir şeyi ileri sürmez ve bu yüzden asla yalan söylemez. (Sydney)”; “Cübbemin altında Allah’tan başkası yoktur. (Beyazıt-ı Bestami) / Paltomun altında baltadan başka birşey yoktur. (Raskolnikof-u Petersburgi)” (Üçer 323; 327) gibi örneklerini verebileceğimiz bu liste, karşılaştırmalı edebiyat kavramına muzip bir bakış atıyor.

Jale Parla'ya Armağan'ın en dikkat çekici yazılarından biri de edebiyat dünyamızda deneme türünde çok özel bir yeri olan, Jale Parla'nın öğrencisi de olmuş Nurdan Gürbilek'in "Gözüm Sendeki: *Deniz Feneri*"nde Göz Hareketleri" adlı metni. Gürbilek, Virginia Woolf'un Freud'dan nasıl etkilenmiş olabileceğini, romanda göz ve bakış unsuruna odaklanarak, her zamanki zihin açıcı yaklaşımıyla irdeliyor. Aynı zamanda okumakta olduğunuz yazının başlığına da ilham veriyor. Keza nasıl ki Virginia Woolf, edebi modernizmin "deniz feneriyse," Jale Parla da Türkiye'de bizler için edebiyat eleştirisi ve akademi dünyasının deniz feneri. Edebiyatı ulus ötesine taşıyan, coğrafi ve kültürel sınırları eğip büken, Goethe'nin *Weltliteratur* kavramıyla bugünlere gelen Karşılaştırmalı Edebiyat disiplininin deniz feneri. Tekrar etmek pahasına, onu bütün değerleriyle tanımlamak çok çetin iş. Bu yüzden bu işi en iyi yapabilecek kişinin sözlerine kulak vererek bu yazıyı bitirmek yerinde olur. Murat Belge diyor ki:

Jale Parla kendine konu aldığı hayat parçasına kuşun baktığı yerden de otun bittiği yerden de bakabilme yeteneğine sahip olan bir yazardır. [...] Okuduğu metni 'insan hayatı' düzeyinde ayrıntısıyla analiz ediyor; bunu o 'hayat'ın yaşandığı toplumun genel tarihi akışı içinde olması gereken yere iliştiriyor; ama bunları yaptıktan başka derin dünya edebiyatı bilgisinin verdiği imkânla benzer (bir yerinden ortaklık kurabilen) temalar içeren başka eser veya eserlerle ilişkilendirebiliyor.

Bütün bu yeteneklerin aynı insanda bir araya gelmiş olması şaşırtıcı, 'mucize' gibi bir şey. Jale Parla'nın burada yaşıyor ve buranın edebiyatını inceliyor olmasının Türkiye için iyi bir talih olduğu kamınsındayım." (Belge 32)

Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları). Festschrift in Honor of Jale Parla (Jale Parla'ya Armağan). (Guest ed.) Orçun Üçer. Vol. 57, December 2022, Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University.